

7 Or. XV. 4. 183/1

Тўньасә шәмәр, иктыш ушныза!

ЎПЫМАРИЙ.

МАРЛА
ОЙЛЫМАШ-ВЛАК.

Калык ойлыма гыч колыштын, шкә гыч
шонән, кусарән возымат савыктымә.

Оячыл лукмаш—изирак игышывә-влаклан.

ЧАРЛА ОЛА.

1926 ий.

1926 г. IX кв.
№ 32

H

г. Красноокшайск,
1-я Государственная Типография Маробиздата.
1926 год.
Облит № 32. Тираж 3000 экз.

Мар.
13-914

391.

ЎПЫМАРИЙ.

Г. П. Б.
1927.

МАРЛА ОЙЛЫМАШ-ВЛАК.

Калък ойлыма гыч колыштын, шкэ гыч
шонэн, кусарэн возымат савыктымэ.

Ончыл лукмаш—изирак игышывэ-влаклан.

г. Краснококшайск.
1-я Государственная Типография «Маробиздата».
1926 г.

ОН ЧЫЛ-МУТ.

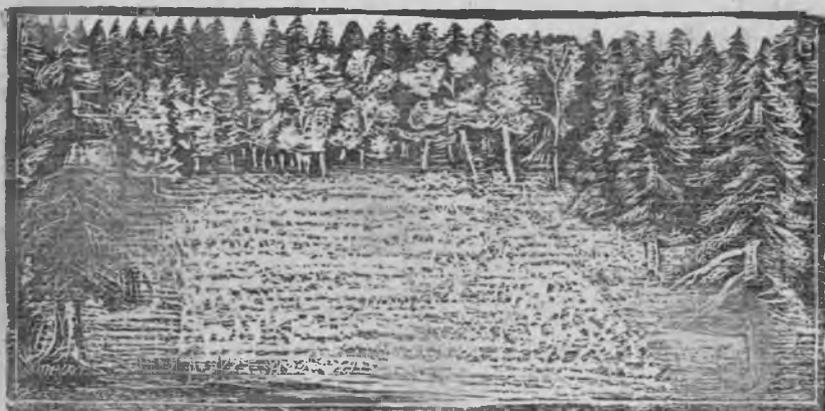
Ты кнагаштэ тўрло ойлыманш 80 нарэ. Нуно изи игышывылан лудаш савыкталтыныт. Шомак шот гыч калдаш тўрлылан тўшкалымэ улыт. Савыктымыжэ тыгай шот дэнэ лийын. Марий йылмым виктарымэ, куштймо, шарымыла альэ мартэ кнага пэш шагал луктылтын.

Каласыма гыч ты кнаганат кўлэшыжэ койэш вэлэ. Тудым «Мут палэ» кнага пчэш лудман. Классыште лудаш чыла ойлымашыжак ситышын йоршо огыл гынар, тунуктышо школлан кэлшышымат муэш шонэна.

Чыла ойлыманшат вийаш, кўчык, йочалан кэлшышынэ йылмэ дэнэ войзымо. Садлан ты кнага ынглэ шотан, онган йылмэ вийнаш, уш погашат йоршо лийнаш.

I. Ырвэзэ илыш гыч.

1. Кузэ мэ чодра гыч лэкна?

Ик кана мэ куго чодраш кайышна. Пэш шуко коштна, корным йомдарышна.

«Ындэ йомына!» манын пэш лүдна. Вара чанг йүкым колна. Чанг йүк дэнэ чодра гыч лэкна.

Тэ тыгэ йомын коштын огыда ул?

2. Малышым ит лүдыкто.

Пөрт воктэн Измарий малэн. Шуматай мийэн тудым тükэн.

Измарий кэнэта пожалтын, пэш лүдын, өрткымо сэмын лийын. Измарий вашкэ чэрланэн.

Малшэ йэнгым лүдыкташ ок йөрө.

3. Кузэ Пачук модын?

Пачук изи. Пачук тошто йыдалым муын. Йыдалэш шанчашым оптэн да, тыгэ кычыра: «кол-кол-кол! кол налаш лэкса-а!» манэш.

Тэ изи годым кузэ модында?

4. Токпай кузэ эмганэн?

Токпай окнам почын. Модын окнаш кэржалтын. Аважэ Токпайым чарэн: «Ит кэржалт, пурэн кайэт» манын.

Токпай колыштын огыл. Модын-модын окна гыч лэктын возын. Токпайын йолжо муклэштын. Корштымьж дэнэ тудо чот мотыран.

5. Пийым укэлан ит кырэ.

Мичок лупш дэнэ модын. Лупшыж дэнэ пийым кырэв.

Аважэ каласэн: «Молан пийым кырэт? Кайа гын, суртнам кө оролла?» манын.

Мичок аважым колыштын, пийым кырымыжым чарнэн.

6. Апыш пörтыштö мом ыштэн?

Апыш школыш мийэн. Кас вэлэш мөнггэш пörтылын. Пörтышто сумкаж гыч кнагам луктын. Кнага дэнэ үстэл коклаш шинчын. Апыш аважлан йомакым лудын. Аважэ йывыртэн колыштын.

7. Шотдымо ырвэзэ.

Эльтык шотдымо ырвэзэ улмаш. Эрдэнэ киньэлэш, арвэржым (үзгаржым) кычалаш тунгалэш. Ик чулкажэ пүкэныштэ, вэсыжэ үстал йымалнэ. Ик кэмэжэ карават йымалнэ, вэсыжэ пörтыштат укэ. Кычалэш-кычалэш Эльтык, школыш кайаш варашат кодэш.

Чыла үзгарынат шкэ вэржэ лийман.

8. Кок ырвэзэ.

Кок ырвэзэ тошто кандрам муыныт. Иктыжэ каласэн: «Мый муым!» манын.—«Укэ, мый ончыч ужым» манын вэсыжэ. Тыгэ үчашэн кандрам шупшкэдаш тунгалыныт.

Кандра шуйын улмаш. Коктын кок могорыш пэш пэнгыжын шуншйт, кандра «вырт» шоктэн күрлэш. Коктынат ксмык мийэн войзыныт.

9. Кайыкым ит орландарэ.

Чакай кайыкым кучэн. Тунуктышо дэкэ намийэн. Ту-дыжо каласэн:

«Кайыкым ит орландарэ; кайык-влак шукшым, копшангым, үврам кочкыт; шукш, копшангэ-влак пушэнгым шужкалат, шурным кочкыт; кайыкым колто!» манын.

Чакай кайыкшым колтэн.

Тушто. Кайа-кайа, корныжо укэ.

10. Йашпай дэнэ Чопой.

Йашпай дэнэ Чопой йэнг пакчашкэ пурэныт. Йашпай кэчэ-йырлан пижын, Чопойжо кийарыш шинчын.

Нуным Унапка-кува пакча оза ужын. Кугу тойа дэнэ покташ тўнгалын.

Йашпай пэчэ коч кудыр-годыр тёрштэн лэктїн, Чопойжын тувыржо тёрштышыла пэчэ мэнтгэш пижын да, Чопай мэнтгэш кэржалтїн.

Унапка-кува тудым кучэн кїрэн. Вара аваж дэкэ намийэн. Аважат Чопойлан логалтэн. Йашпайланат ышкэ аважэ вэрэштарэн.

Йэнгынлан ит логал, логалтат.

11. Кузэ мый парньам руальым?

Мый ик-кана куго кўзым нальым. Тўйбчїн изэ пу пўчкышым кондышым. Вара пангам ышташ тўнгальым.

Вашкэ ыштэм манын рошткэн руэм. Изипш вэлэ руышым, шола кидысэ куго парньамым руальымат. Вўр кандра гайэ йогаш тўнгальэ.

Авам вашкэ гына мушко да, сакырым ложаш гайэ тугьдэмдэн шавыш. Вара ош лапчўк дэнэ пидэ. Нїл арня гўч кидэм ижэ порэмэ.

Вашкэ папа важўк кайа.

12. Тэмрай дэнэ Токпай.

Тэмрай дэнэ Токпай шудым ыштат. Нуно шуко шаршудым кўрїнїт. Шудыштым чўкїлат, чыкым копнаш опатат. Ындэ шудым каванїш кїшкат. Тэмрай тошто йондал дэнэ шушїкта. Токпайжэ каванїм ышта. Каванїшт пэш йїтыра лийэш.

Тэ изи годїм шудым кузэ ыштэн улїда?

13. Өршө - кайык.

Ик-кана тэлым мө изам дэнэ кайык кучаш кайышна.
Идымыш мийышна, чүчашым шындышна. Вара пэл могы-
рышкырак шогална.

Изиш лиймөнгө чүчашна чүчаштаралтэ. Мийэн ончал-
на, өршө-кайык пижын.

Вара мө тудым пөртыш нангайышна. Тэлэ коч пөр-
тыштак ашнышна. Мый тудлан кэчын нөшмым пукшэм
Ыльэ. Шошым өршө-кайыкнам луктын колтышна.

Тэндан өршө - кайыкым кучымьда уло?

14. Излай дэнэ Шарай.

Излайлан ачажэ модыш шогам ыштэн. Излайын пөрт
воктэн агажэ уко.

Излай дэкэ йолташыжэ Шарай толын. Нуно коктын
куралыт. Шарай имнэ лийын, Излай куралшэ.

«Куралашэт куштылго лийжэ!» манэш эртэн кайшэ
Изэргэ.

«Тау! тол куштылэмдаш!» манэш Излай.

Агам молан куралыт?

15. Пөрт - кайык лүймаштэ.

Ик-кана Эвай шольым дэнэ мө никшым ыштышна.
Вара пөрт-кайык-влакым лүйкалаш тунгална.

Ончэна, вича умбалнэ лийг пөрт - кайык шинчат. Мый
«йышт» шоктэн гына лүйышым. Иктыжлан логальэ, вича
умбач пөртын волын.

Пикш налаш вича умбакэ күзышыла йолэм олым
коклан пурэн кайын. Йолэм укш удральэ да, «ай-йай!»
маньым.

«Тэвэ ышкалатат туквыш, молан пөрт - кайыкым
лүйкалэт?»

Пөрт—кайык пайдам, альэ осалым ышта?

16. Молап имньэм йӱралтэ?

Мый изэм годым тырмалаш мийышым. Ага мучко имньэм сай кайа. Ага вуйыш шуам, савурнаш тӱнчалам, имньэм колыштарэн ом кэрт. Солам дэнэ имньэ вуйым «кроп» да «крои» эй лупшэм, эй лупшэм.

Изиш лийэ, имньэм йӱралтэ, мый торта коклаш лызыралтым. Имньэмат ок киньэл, мыйат имньэ йымач лэктын ом кэрт.

Вара паша йӱгна Мака куржын тольо. «Молап имным вуйжо гыч кырэт? Ок кайэ гын, шӱнггӱч чучаш кӱлӱш!» маньэ. Вара имным киньэлтыш, мыйат кыньӱлым.

Йолэм чот коштӱн, окшаклаш тӱнчалым. Кок арня гыч ижэ порамым.

Молап ырвэзын имныжэ йӱралтын?

17. П у р с а ш т ӱ.

Ик-кана мый Салай йолташэм, адак моло-влак ужар пурса калталан кайышна. Пурса агаш мийышна. Пурса калта дэнэ номышнам тӱмышна. Кайаш гына лӱкна, ончална, кок йӱн товар нӱлтӱн мӱмнап ванштарӱш толыт.

Мӱ пӱш лӱдна, куржакӱ тӱнчална. Пунат мӱмнап пок-тат. Мӱ корӱмыш пурӱп кайышна, вочна. Колышт кийӱна, йӱн кыша шокта. Мӱмнап кутна (ӱртна) кайыш.

«Ындӱ мӱмнап руӱп пӱштыт» манын шонӱна. Вара «садак пӱштыт» манын мый киньӱл шогалым, — изам дӱнӱ мӱндӱр чӱчым товарыштым вачӱп ийӱштӱн толыт. (Мӱндӱр чӱчым унала толып йльӱ).

Мӱ вара эй воштылына, эй воштылына! «Кӱ лӱч лӱдна?» манына. Изам дӱнӱ чӱчым кожлаш кайыт улмаш. Мӱмнап ужын лӱдыктӱн куржыктӱныт. Вара мӱ мӱнггӱш пӱртылна.

Тӱндан тыгӱ иктаж кана шинчыдӱ лӱдмыда липын?

18. Кузэ мэ шэм - кишкым пуштна?

Ик-кана мый Мэнгарай йолташэм дэнэ имнэ кычаш кайышна. Чодраштат коштна, корэмлаштат ончышна, шуко кычална, ышна му. Вара мөнгэш кайышна.

Олык корно дэнэ пörтылына, Мэнгарай йолташэм «ай-и-и!» манын кычыралы.

«Мо лийэ?» маньым мый. «Ончо-ончо, мучьвуй йыр кэчыштэ кишкэ шыранэн кийа!» маньэ Мэнгарай.

«Могайэ кишкэ?» маньым мый.

«Ала сайын йшым уж» маньэ.

«Кумуж-вуйан кишкэ гын, огына логал; тудо осал огыл: шэм-кишкэ гын, пушташ күлэш» маньым мый.

Вара воштыр күчэн куржын мийышым, лонг куго шэм кишкэ мучьвуй йыр пүтыралт кийа. Мэмнам ужын рожын пураш тунгалы. Мый воштырым рожын чыкышым. Кишкым впитан дуктым. Вара кишкым коктын эй кырэна, эй кырэна! Кишкэ төрштэн-төрштэн колта. Вара кишкэ ангыргыш, шуйнэн вошэ.

Ыжэ илык манын, кишкэ вошт мландэш кум вэрэ тоғам кэрна. Вара кайышна.

Шэм - кишкэ дэнэ кумуж-вуйан кишкын ойыртышыжо могайэ, палада? Кудыжо осал?

19. Микалэ дэнэ лэпэньэ (лывэ).

Лэпэньэ пörтыш чонгэштэн нурэн, ламбэ йыр пörдаш тунгалын. Микалэ лэпэньым кучаш төчышыла кидшэ дэнэ ламбым солалтэн, ламбэ чолдыр-р кўвар-онгаш волэн возыа. Красэмэн тул пижын, кўвар йўлашат тунгалын.

Микалэ лўдйнат уло кертэж дэнэ маграш тунгалын. Изажэ Мэка колын да, вашикэ гына толбы нурэн.

Мэка мыжэр дэнэ йўлыно кўварым лэвэдын. Тул сэдэшэк йөрэн. Тыгэ Мэка кишкэ пörтыштымат, чыла йа-лымат тул дэч аралэн кодэн.

Пўлышэ кўвар кузэ мыжэр лэвэдмэ дэнэ йөрэн?

20. Акнаш күзэ чэрланэн?

Шокшо кэнгэж кэчэ. Акнаш шуко ыштэн, пэш нойэн. Тудо пасу гыч пөртылэш. Курыкым вола, йушто па-машым ужэш. Памаш дэкэ мийа, лап возэш да, йушто вудым тэммэшкыжэ йуэш.

Памаш дэч изиш каймэкшэ, могоржо йуштын—шокшын чучын. Мөнгэш пөртылын чэрланэнат. «Вудшо ыш кэлшэ ала-мо!» маньш.

Изажэ каласэн: «укэ, вуд осал огыл, пэш пужалтын йушто вуд йуаш ок йөрө, шекланэн кошташ күлэш» маньш.

Вара Акнаш больнитсаш кайэн. Тушто кок тылзэ гыч ижэ порэмьш.

Акнашым мо туйэштарэн?

21. Тулык Мичак.

Мичак луман ырвэзэ илэн. Тудлан илаш путырак йөсө улмаш.

Ик поро ватэ Кналчэ тудым чаманэн, ышкэ дэкыжэ нынгайэн. Тудо Мичакым пукшэн, йуктэн, түрлө порыланат туньктэн.

Мичак пэш сай, ушан йэн лийын кушкын.

Тэндан йалыштэ Мичак гайэ тулык уло, укэ?

22. Пэкпай күзэ чэрланэн?

Шошым шуаш тунгалын. Лум шуко вэрэ шулэн. Вудлакылаштэ иогынэн. Вуд пэш йушто. Чыла йэнат йолпидын, кэм чийэн коштыт. Ик Пэкпай гына чара йолып лэктын.

«Эй эргым-эргым, мом төчэт! кылмэт, чэрланэт вэт!» манэш аважэ.

Пәкпай ок шәкланә, ырвәзә-влак почәш чара йолы-
нак куржталәш. Эрлашыжым кирьәләш, вуйжо кошта.
Пәкпай ок коч, ок йу, кас вәләш йалт чәрланән. Кок тыл-
зә гыч ижә порәмын.

Кашка ұмбал вұранг ок шұй.

23. Киса (кок йәнг ойлат).

- Киса, кис-кис, куш кайәт?
- Нõшмõ ньамаш кайәм.
- Озажә ужәш гын, мом ыштәт?
- Кож-вуйышко чонәштәм.
- Кож вуйышто мом ыштәт?
- Кож-әләгым кочкам.
- Логарәшәт шинчәш вәт!
- Чывышталын лугтам.
- Вұр йога гын, мом ыштәт?
- Кашка ұмбалнә куржгалам.
- Шырпә пура гын чапашкәт?
- Нзи ашпат дәкә кайәм, чылтым - чылтым лугтам!

II. Сурт паша кокла.

24. Рожын вәдра.

Уनावий вұдым нынгайа. Вәдражә рожын, вұдшõ йога.
Кайа-кайа, куштылгын чучәш. Уनावий пәш куанән. Пõр-
тыш толмәнтә вәдрашкыжә онча, вұдшо пәлә вәлә кодын.

Вәдраш кузә рож пижәш?

25. Унапка куван сай оролжо.

Унапка кува нөрэһини шәлым иһидән. Шәлжым колъя-влак кочкыныт. Унапка кува колъя кучаш пырысым пәтырән. Пырысыжә шәлымат, шылымат, пөрымат кочкын.

Чыла пашаланат шот күләш. Шотдә йштәт гын, зийән лийәш.

26. Шамкай куван чывыжә.

Шамкай куван чывыжә кәчын ик муным мунча ул-маш.

«Шукырак пукшәм гын, кәчылан ала кок муным мунча?» манын шонән. Вара тугак йштән.

Чот пукшымыж дәнә чывыжә өрдән да, уло мунчымы-жымат йалт чарнән.

Молаң өрдышо чывә ок мунчо?

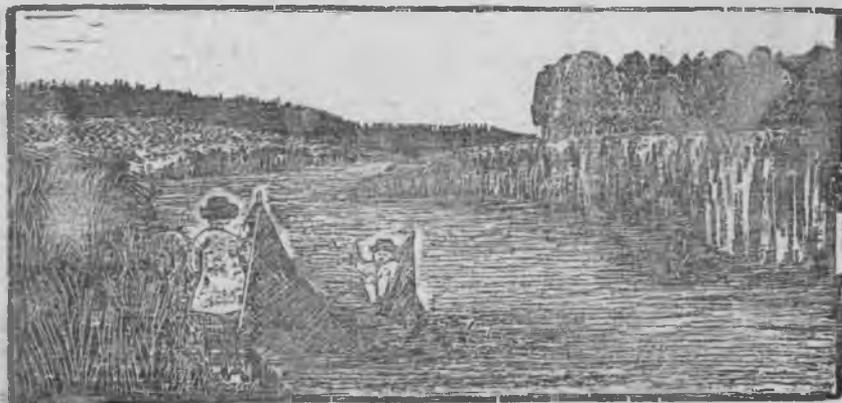
27. Кок колызо.

Кок колызо мурдам шушыныт. Нәлә лийәнәт, икты-жә каласән: «Мурда сай огыд» манын.

«Укә мурда сай, тый сайын от шушы» манын вә-сыжә.

Тыгә үчашән вурсәдалаш тунгалыныт. Нувын вурсә-далмә шәнгач колыныт кайәнәт ййтән.

Вурсәдал илймаштә паша ок үшно.

28. Чавай дэнэ Шавай.

Чавай прэзым кычалаш. Корнэш Шавайым вапш лий-
эшат йодэш:

«Прэзым йомдарышым, ала ужыч?» манэш.

«Могайэ, йошкаргэ?» манэш Шавай.

«Йошкаргэ».

— Шуй пидышыжат уло?»

— «Уло-уло!» манэш Чавай пывыртэн.—

«Укэ, бшым уж», манэш Шавай.

29. Эгыж молан күлэш?

Ик кенгэжым эгыж пэш шуко шочын ильэ.

«Коштымо эгыж кылмэн чэрлапшым эмлаш пэш
сай. Тудым чайэш пйштэн йуат, лэвэдалт войзат, порэ-
мынак кыньэллат. Эгыж дэнэ чай йумонго тугө вапкэ лэк-
таш ок күл, тугэ адак чот чэрланэт,» маньэ ковам.

«Тугэ гын эгыжым шукырак погаш төчышаш», мань-
ым мый.

«Погэна-погэна,» маньэ авам.

Вара мэ кэчын эгыж погаш коштна. Пэш шуко по-
гышна, коштышна, эгыж киндымат ыштышна.

30. Ломбо-кичкэ погымаш.

Ик-кана мэ Излан дэнэ ломбо-кичкэ погаш кайышна,
Олыкын мийышна. Эгэр воктэн ик куго ломбо шога,
Ломбо-кичкыжэ лорык коваштэ гайэ койэш.

Ломбо вуиш күзышна. Шуко шинчышна, шуко по-
гышна. Вара монгыш кайышна. Пөртын толмэнтэ авай-
лан пуышна. Ышкат кочла, кодшыжым авай кошташ шын-
дыш. «Ломбо-кичкэ вуд пүшкэдмэ дэч сай» маньэ авам.

31. Шоитыр погымаш.

Ик ий шоитыр шуко пльэ. Мэ шоитыр погаш кайышна. Куго корэмьш волюшна Шоитыр-вондо шуко, шоитыржо укэ. «Корэмжэ куго да, вүдно укэ», маньэ авам.

Вэсь изырак корэмьш кайышна. Пүрышна, лыг гына шоитыр. Тушто шуко шоитырым погышна. Мөнгэш пөртылна, ачамытым силюшна.

Кастэнэ мый пакча гыч ковышта лынташым кондышым Авам шоитыр киндым быштыш. Изыш кочна, молыжым авам сондыкыш быштыш, «чэрлылан пуаш тудо сай, эм лийэш,» маньэ.

III. Пүртүс шот.

32. Пүштэргэ.

Ик тэлым пэш йүшто ильэ. Кэчэ пэш ойар. Тэр кычыж-ж шоктэн мура. Кастэнэ шокшо пөртышто шинчэна.

Ик пусакашты «лоч» шоктыш. Мэ «чүрэк» лийна. Вэсь пусакашты «шулт» шоктыш. Адакат чылан «чүрөкак» лийна.

«Тудо мо тугэ шокта-а?» маньым мый.

«Йүштэрэ кэстэнжэ дэнэ пэркала» маньэ изам.

«Могайэ лийэш вара тудо?» маньым мый.

«Тудо нымо ганьат огэш лий, йүшто дэнэ пырня кылма да, тугэ пүдэшталдэш» маньэ авам.

Кузэ пүдэшталтэш тэлым пөрт пырня?

33. Йонгалтшэ йүк.

Чапай чодраш мийэн. Чодраштэ понгым погэн. Шуко коштмыж дэнэ корным йомдарэн.

Вара «ау» маньн кычкырэн. Йүкшо йонгалтын «у-у!» маньн шоктэн.

Чапай йодын: «кө кычкыра?» маньн. «Кө кычкыра?» маньн адак йүк шоктэн.

Чапай пэш лүдын да, чот куржаш тўнгалын. Шуко куржын, ала кузэ корныш лэктын.

Эрлажым учитыллан ойлэн. «Лүдаш ок күл, ышкэ йүкэтак йонгалтын,» маньн учитыл.

Тулэч вара Чапай чодраштэ йонгалтшэ йүк лэч лүдын оғыл.

Мо шот дэнэ йүк чодраштэ йонгалтэш?

34. Кузэ пиштэ кошкэн?

Школ воктэн пиштэ кушкын погэн. Шокшо гоным пиштэ йымалнэ йуалгэ йуж улмаш. Шинчымэт вэлэ шуэш улмаш.

Тушто ырвэзэ-влак модыныт. Модшыла пиштэ күрым коркалэныт, сандэнэ пиштэ кошкаш тўнгалын. Кошкымо сэмыжэ лышташыжэ вэлын; варажым пиштэ чылтак кошкэн пытэн.

Пүшэнтэ шұмым пэчкэн төргалтэт гын, тудо вашкэ кошка. Молан тугэ кошка?

35. Т у ш т о.

«Налаш толшыжат порволшаш, ужалш толшыжат порволшаш! Ала комдык войзын колышаш, ала кумык войзын колышаш?!» Лыр-лыр-лыр шортын колта.

Мо лийэн, кычалза! Шижэ шуэшат шочмо вэрыштыжак оралга, вара йога, мландым лэвэдэш.

36. Т у ш т о.

Кум вэрэ кумытын тыгэ мурат. Иктыжэ «ой тэлэ сай, тэлэ сай!» манэш. Вэсыжэ «ой кэгэж сай, кэгэж сай!» манэш. Кумышыжэ «тэлыжат иктак, кэгэжпат иктак» манэш.

Мо лийэш, кычалза! Иктыжэ чонан, коктытшо чондымо.

37. Тушто туштыманш.

— Туштым туштэм, кычалза!

— Йёра.

— Кыньэр кут вэлэ, ойым ышта.

— Мо гын? Чонан, чондымо?

— Чондымо.

— Түно, пёртыштё?

— Түнат лийэш, пёртынитат лийэш.

— Нэмнан уло, укэ?

— Тэмдан укэ, изамытын уло.

— Мо гын, ой ыштышэ? Түнат, пёртынитат лийшэ?

— Кылатышкат пура. Палыза! Ындыжэ каласэнак пубышым.

— Мо гын? Пэзмэн гын вэлэ?...

— Пэзмэн шол.

— Э-эй, пэзмэнак удман!

Могай туштым шинчэда, возыза!

IV. Волык, кайык кокла.

38. Сапай куван ушкалжэ.

Сапай кува ушкалым налын. Ушкалжэ ик көршэк шорым пуа улмаш.

«Шөр кочио шагал, чайлан вэлэ күлэш. Ныл кэчэ ом лүшто гын, ик канаштак ныл көршөкым налам» маньин.

Тыгэ ыштэн, ныл кэчэ гыч мийэн лүшташ тунгалын, ушкалын шөржө нымат кодын огыл, йалт пучэн, кошкэн.

Кэчын от лүшто гын, кузэ ушкалын шөржө пуча, кошка?

39. Пий дэнэ үмылжэ.

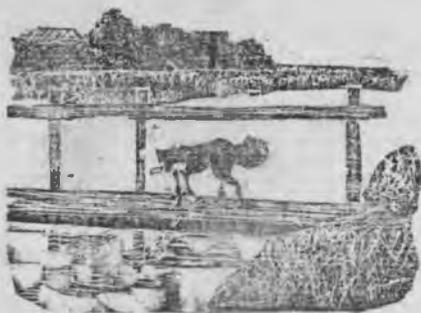
Ик пий шылым муын. Шылым пурлын энгэр кочпасма дэнэ вонча улмаш. Вудышкө ончалын, шкэ үмылжым ужын.

Палэн огылат, вэсь пий маньин шоналтэн. Садэ пийын шылжэ кугыракын койын.

«Чу, тудын шылжым налам» маньин. «Ау» ыштэн умшам каралтэн, шылжэ вудыш волэнат войзын, йогэнат кайэн.

Адак вудыш ончалын, вэсь пийжынат шылжэ укэ.

— Йэнгат йужыгынам тыгэ шиждэ - коддэ олталалтэш. Тэндан тыгэ олталалтмыда лийын огыл?

40. РЫВЫЖ ДЭНЭ КАПКАН.

Шужышо рывыж логаржылан кычалын. Кэнэга шыл ұпшым шижын. Ұпш ләкмә вәрыш кудал мийа, капканәш шижынат шинчәш.

Шылжә рывыж кучаш пынталтын улмаш. Чойа рывыжат йужыгунам тыгә олталалтәш.

Адак көм тыгә шыл пыштән олталән кучат?

41. КУЗӘ ПЫРЫС-ИГӘ КУГӘМЫН?

Пырыс-игым вұта шәнгәкә кудалтәныт. Пырыс-игә «мийау-мийау!» маньын кычкырән.

Вұта воктән Шарай дәнә Изылан кайәнәйт. Нуно пырыс-игым налыныт, пörтыш кондәныт. Пырыс-игым пукшәнәйт, йүктәнәйт, пörтыштак ашинәныт.

Вара пырыс-игә кугәмын, пашадаржылан колъа кучаш тўналын.

Тушто. Пәкна кува умла варам нумал кайа.

42. ЧОРАГАЙ ДЭНЭ ОЛАНГӘ.

Чорагай (нуж-кол) олангым ужын. Кучаш толашымыж дәнә вұдым румбуктән.

Румбукан вұдыш колызо мурдам пыштәя. Чорагай мурдам ужын огыл, викак мурдаш пурәнәт кайән.

— Йәнлан шүгарым ит күнчө, ышкә вәрәшгәт.

43. КОК МЭРАНҢ.

Ик-кана мә изам дәнә ысньәгә погаш мийышна. Погымәнгә мөнгәш кайышна.

Пәчә воктән кайышыла кок мараңым ужна. Мый чытән кәртдә «уач» маньым. Мэраңг-влак «врәк-врәк» төршталтышт.

Мый кучэм маньн кок мэранг почэш эй куржам. Ик-тыж дэкэ куржым—кудальэ. Вэсыж дэкэ куржым—шүрт-ньэн канвозым, ысньэгэмат вэлышым.

Тыгэ кок мэрангым поктэн иктыжымат ышым кучо, ысньэгэмат пэлыжым вэлэ погэн кэртым.

Кузэ кок нашам ик канаштэ ыпташ ок лий?

44. Кайык ныжалшым ида логал.

Ик-кана Мэнглэ йолташэм дэнэ мэ олыкыш кайышна. Эвэр воктэн кайэна, куго пушэнтгэ шога. Пушэнтгэ вуйышто кайык ныжалш койэш.

«Айда муныжым күзэн налына!» маньэ Мэнглэ.

«Сай огыл, молан пужэт!» маньым мый.

«Мый күзэм!» маньэ да, кү-вашат тугальэ Мэнглэ. Пуын пэлышкыжэ вэлэ шубн пльэ, кайык игын тарванымыж дэнэ ныжалш гыч рок «чоштыр-р» погэн кайыш.

«Ай-йуй, шинчам!» маньэ Мэнглэ. Шинчашкыжэ шүк пурыш. Вара пу гыч вошыш. Мэнглэ эй шортэш, эй шортэш.

«Молан күзышыч? ит күзо маньым вэт!» манам мыйжэ. Мөнгэш лортылна. Мэнглын шинчажэ кошташ тугальэ. Шуко коштыш, вара шинчашыжэ ошо войзо.

V. Түрлө шот гыч.

45. Йолагай дэнэ Пулагай.

Йолагай дэнэ Пулагай нурышко олма кочкаш мийэ-ныт, Олма-пуыш күзаш өрканэн улыт. Олма-пу йымалан комдык войзын, умшаш олма волэн вочмым вучэн кийат.

Изиш лиймөнгө Пулагайын нэрэш олма «калт» шоктэн канвозэш.

«Ой-ой-ой! умнашкэм олма тэвэ-тэвэ пурэн кайа!» манэш Пулагай.

Йолагайжэ каласа: «Ә-эй очынэшим ойлыштатла, мый пелэшташат өрканэм ыльэ!» манэш.

Кудыжын илышыжэ сайрак: Йолагайжын альэ Пулагайжын?

46. Шойак күтызо.

Ик-кана күтызо калыкым лүдыкташ төчэн. Укеланак тыгэ кычкырэн: «Пирэ, пирэ, толза-толза-а!» манын. Калык пчал, шубынь, тойа налын выж погынэн. Сичат, пирэ укэ. Вара «молан тыгэ олталэн кычкырат?» манын пörтыдыныт.

Весь кана күтышко чынак (кэрнакак) шуко пирэ толын лэктын. Күтызо адак кычкыраш тунгалын: «Пирэ, пирэ, толза-а!» манын.

«Адак шойыштын кычкыра» манын ик йэнгат мийэн огыл. Вара пирэ-влак чыла күтө шорык-влакым пуштын пытарэныт.

Тыгыдэ олталмаш гыч кугу зийан лийэш.

Ик-кана олталэнат курымэш шойакыш лэктын кэртат.

47. Марий дэнэ маска.

Марий чодраш пу руаш мийэн. Трупкам умшаш пурлын, иусо товар дэнэ пуйм «бырлоп-бырлоп» шэлышт опта. Марий румым маска брдыж гыч ончэн шогэн.

Кастэнэ, марий каймэк, маска умшаш воштырым пурлэш, кыдалыш кучык тойам чыка, марий руймо вэрбыш мийа. Кыдал гыч тойажым луктэш, пу сорымым кыраш тунгалэш. Эй кыра, эй кыра! Маска кырымэ чодра мучко йонгалтэш. Тыгат пэрэн колта, тугат солалта, пу ок шэл.

Тыгэ кырэн нойэн, маска каласа: «Ну, марий патыр улмаш!» манэш. Вара маска марийлан брын кайэн.

48. Шонго-кува дэнэ ор-йэнг.

Ик-кана шонго-кува дэнэ ор-йэнг пурса кочкаш нурыйш кайэныт. Пурсам погэн йыранг воктэн кочкаш шинчынйт. Шонго-куван пуйжо пытэн. Умшаштыжэ пурсам тыгат-тугат пбрдыктылэш, нэлын ок кэрт.

Ор-йэнг ышкэ пурсажым вашкэ кочкын пытарэн; вара шонго-кувалан тыгэ каласэн: «Эй сут, ты мартсэк кочкат, мый шангак кочкын пытарышым» манын.

Каласыза, кудыжо сут улмаш?

49. Кок эргэ.

Кугу эргыжлан ачажэ каласэн: «Мий, пасуш кайэ!» манын. Эргыжэ каласэн: «Ом мийэ» манын. Варажым шоналтэн: «Ачалан каршаш сай огыл, кайэм» манын. Вара понымыж сэмынак кайэн. Изи эргыжланат ачажэ садыгак каласэн. «Йора!» манын изи эргыжэ, ышкэ кайэн огыл, кэчыгут пбртышто кийэн.

— Кудо эргыжэ сайрак, мут колыштшо улмаш?

50. Раш палымым ит йод.

Йыван шудым конда. Пайгыл, ваш лийэшат, йодэш
«Йыван, мом кондэт!» манэш.

Йыванжә:—«пуум!» манэш.

— «Пу огыл, шудо вэт!» мәнэш Пайгыл.

Садлан Йыванжә «Шинчат дән ужат гын, молан йо-
дат вара?» манэш.

51. С ү ä с.

Ик сүәс руш йалышкә толэш. Тудым ик марий ваш
лийэш. Марий сүәслан каласа:

«Руш йалыштә пий-влак шуко да, полмэзә улыт, на,
тойам пуэм!» манэш.

Сүәсжә: «нижәдымат пуэт гын, тойадым налам!»
манэш.

52. Вор ныкунамат ок пойо.

Ожно ик пәш осал, вор йәнг илән. Тудо шуко имнбым
шолыштын. Шуко йәнум корвышто толән, пуштмыжат
шуко лийын.

Шуко илән ту йәнг, пойән кәртын огыл. Пойдымо гы-
на огыл, йужыгодым шулдыш киндыжат огәш лий улмаш.
Тунам йорло пошкыдыж дэгә мийән-мийән наләш улмаш.

Шуко кана кучалтын, вострокыштат шуко шинчән.
Тунәмаш пәш осал: чарнән кәртын огыл.

Вара пәш шонгәмынат коштын кәртдымә лийын. Пөр-
тыштыжак кийән, пәш ойгырән. Чыла толшо-мийшылан ты-
гә ойлән: «Ида шолышт, вор ныкунамат ок пойо» манын.
Тыгә пәш ойгырән, орланән колән.

Ворын поянлыкшә шолыштмаштә, йорлылыкшо түр-
маштә.

53. Вани өркөнү.

Вани эр киньэлеш, пэнгэштйлеш.

«Эргым мо лийэ?» манэш аважэ.

— «Мүшкырэм коршта!» манэш Вани.

— «Школыш кайэн кэртат?» маньн йодэш ачажэ.

«Ок лий, ом мийэ!» манэш Вани.

Ырвэээ-влак кайэн пьтымэшкэ Вани тўшакыштак кийа. Шуко кийэн киньэлешат кочкэш да, модашат куржэш. Кэчываллан ижэ пөртылеш.

Аважэ «Вани, шўрым, шылым кочкат?» маньн йодэш.

Ванижэ каласа: «койарак шўрым, кугырак луым кучыктэт гын, кочкам,» манэш.

Аважэ пуа, Вани пьтарэн кочкэш пумьжым. «Ындэ мүшкырэм ок коршто,» манэш Вара адак модаш лэктын куржэш.

Вани кушкэш гын, молан йөршо лийэш?

VI. Топто мут виктарымэ кокла.

54. Вашкэ наша важык кайа.

Уржа-сорла пытэн. Калык кылтам шупшыкта. Мый кылта орва дэнэ дўвыр кудалам.

Курыкым кудал волэн шушаш дэн, орва шўдйрэм «лоч» шоктэн пудйргыш. Возэм йөрльö, мый öрдйшкö лоп мийэн войзым, шўйэм тэвэ-тэвэ тодылам.

«Кушко тунарэ вашкэт? Тэвэ вашкышйч, вашкэ паша важйк кайа, вашкышэ вараш кодэш,» маньэ изам.

55. Кок йэнг дэнэ пий-влак.

Кок йэнг урэм дэнэ кайат. Кэнэта ик кашка йымач изэ пий кудал лэктэш, нуным онташ тунгалэш.

Ик йэнжэ воштырым налын солалтэн. Адак вэсь пий лэктын. Тудо адак солалтэн. Ик-кок опкылым ыштат, түрлө вэр гыч пий-влак руж оптэн лэктят.

Вара вэсь йэнжэ каласэн: «ит тўкалэ, шып гына кайэ, шып кайшым пийат ок опто,» манын. Чынак, шып гына кайат, ик пий, вэсь пий чарна, изиш лийэ, чыла пий-влакат шыпак лийыч.

Могай пий вашкэрак пурлэш: оптышыжо, альэ йышт коштшыжо?

56. Чылажымак шкэ вэрчэт от ыштэ.

Шонго-кугыза изэ олма пубым шында улмаш. Ик эртэн кайшэ йэнг каласэн:

«Тидэ олма пу дэнэ мом ыштэт тый? Тудын кугэммыжым от уж, олмажым кочмэшкат от плэ вэт!» «Олмажым мый ом коч гын, моло-влак кочкыг, малам вара таум ыштат» манын шонго-кугыза.

Ожно «тау» манмылан ик йэнг кум ий пашам штэн.

57. Мўкш-пакчаштэ.

Кэнэжым мый мўкш-пакчаштэ кийэм ильэ. Йара, пашадэ кийаш пэш йёсё. Ик-кана мэ кумытын нымыштэ дэ-кэ кайышна. Пистэрыш пурышна. Нымыштым шукэ войзышна. Пёртылшыла ик курыкышто йённэгым погышна.

Пакчашкэ пёртылна, чайым йўна. Вара нийым нийална. Йэнг йыда калыпым нална, йондал йшташ шична. Йолташэм-влак ыштат, мый төчэм-төчэм, нымат ок лэк.

«Укэ, маньэ йансэт кугуза, тунэмдэ йондал йшташат ок лий.»

Кудыда йондал йштэн мошта?

58. Кок йэнг.

Кок йэнг нурьш кайат. Кайаг-кайат, корэм дэкэ шуыт. Кэнэта корэм гычын маска лэктын.

Ик йэнжэ вашкэ пушэнггыш күзэн кайэн. Вэсыжэ нымом бшташ өрынат лүдмыж дэнэмландыш йөрлын кайэн.

Маска толын үпшйч ончалэн, тудо йалт колшо гайэ шүлдэ кийа. Маска, колэн маньин, тудлан логалын огыл, кайэн.

Маска каймөнгө йолташйжэ пушэнтэ гыч волэнат йодын: «мом ойлын талат маска?» маньин.

Йолташйжэ каласэн: «йөсылык годым кудалтэн кодшо йэнг сай йолташ огыл» маньин.

Кө тугай шүчкылан тура лийьин?

59. Пырыс дэнэ шыл.

Ик пйрыс клатышкэ цурэн, Клатыштэ шйлым ужын. Пырысын кочмйжо пэи шуьин. Тыгат-тугат шылым налнэжэ, ок кэрт. Вара шйдэшкэн да каласэн: «Ай ом налма, үпшалтэш!» маньин.

Ты туштэн ойлымаш могай шомакым виктара?

60. Тоштымэт.

Ожно ик марий илэн. Тудо кэрэк могайэ күлэш арвэ-рымат уйм, сайым ок нал улмш; тоштым шүлдём налын илэн. Садйлан тудым Тоштймэт маньин лүмдэныт.

Ик-кана тудо тошто кэмьин нальин. Кок тылзэ вэлэ чийэн, кэмжэ йалт шаланэн. Адак вэс кана пэл ак дэнэ маньин тошто мьжэрйим налын. Тудыжат садыгэ вашкэ пьтэн.

Ватыжэ каласэн: «У, сай кэмьин валат гын, ик ий, кок ийат чийэт ильэ. Тоштйм йоратэт да, тошто мутым от колышт. Тошто йэнг каласэн: «Шулдо колын лэмжэ шопо» маньин.

61. Пырыс дэнэ колья.

Пырыс клатыш колья кучаш пурэн. Вангэн шинча, колья кудал лэктэш. Пырыс кучшым шарэн «врэк» тэшталта; кучэн ыш кэт, колья кудал колтыш, рожыш нурэн кайыш.

Колья каймөнгө пырыс ойла: «Мый йорий кучаш төчышым; кэрнакак кучэм гын, кэртамыль» малдалэш.

Ты ойлымаштэ пырыс олмэш могай йонгым шоныман?

62. Вараши каймөнгө пөрт-кайык кутыра.

«Ой осал вараши, кузэ илэшаш?!» маныт пөрт-кайык-влак. Пэш ойгырат, түрло ойым кычалыт. Вара тыгэ-ышташ кангашат: «Вараши толжо да, пун йыда пижына!» маныт.

Кэнэта ала кушэч вараши толынат лэктэ. «Чыгэ-чого» кангаш пытыш, чыланат шаланышт, шыпак лийэ...

Вараши кайыш. Пөрт-кайык-влак адак погынышт, кутырат.

—«Көм нангайыш, көм нангайыш?» манын ваш-ваш йодыт.

«Карасим ватым, Карасим ватым!» манэш иктыжэ.

«А-а! тудлан үч ильэ, тудлап тугак күлэш, тугак күлэш!» манэш вэсыжэ.

Көм шоньман ты ойлымашыштэ вараш дэнэ пөрт кайык олмэни?

63. Кольа-влак кагашышт.

Ик-кана кольа-влак кагашлан погынэныт. Ик шонго-кольажэ тыгэ ойла:

«Могай кагашым пуэда, мом бштэна? Ужыда вэт, ты койа пырыс ик кэчэ кодбидэ мэмнам куча, коктытлэн, визытлэн, лулэнат! Мэ тыгэ йалт пытэна вэт?» манэш.

Вийгэн ойгырат, пуштыланат. Шуко лиймөнгө, ик изи кольа ончылко лэктын каласа:

«Мый сай йоным муум»: пырыс шүйэш изи онгырым кылдаш күлэш, йынтыртатэн коштшо, мэ тунам пырысын кушто улмыжым, кунам күвар йүмакэ толмыжым шижын шылбына, кызыт шиждэ кодмына дэнэ кучалтына», манэш.

Шонго кольажэ тудлан ваштарэш каласэн: «Тый пэнэ поро амалым каласышыч, пэш йөра ильэ тугэ бшташ: каласэ-йан, куза, кэ пырыслан онгыржым кылда? Тый мийэн кылдэ-йан, мэ талат тау бштэна!» манэш.

Кагаш пушо вэрэштэни, шуктышыжо ок лий.

64. Кок эргэ.

Ик йэнын кок эргыжэ улмаш. Тудо куго эргыжым йөрэтэн. Чыла малжым (ногыжым) куго эргыжлан пуэн.

Куго эргын оксажэ шукылан нымоланат тунэммыжэ шуын огыл. Изэ эргэ окса налаш йоным кычал вэс мландыш кайэн.

«Пөртшө күй йагылга» манмэ гайэ, изэ эргэ шуко коштын, шуко тунэмын йагылгэн, уш-акылым погэн толын.

Куго эргэ, кийшэ күй гайэ, ик вэрѣштэ тѣп-шып гына кийэн, рэгэнчангын: нымоланат тунэмын огыл, уш-акылжат вийнэн огыл. Садылан куго эргэ, оксажэ пѣтѣмөнгө, йалт йорлэштѣн. Изэ эргэ вара сэмын пэп пойэн.

Йоным мушо йорым кочкэп, йон мудымо улыжымат йомдара.

65. Турнья дэнэ мукш.

Ик-кана турньян нэрэн шинчѣмѣж годем нэрэшыжэ мукш толын шинчын. Турнья помѣжалтэп; мукшым ужэшат вурсэн ойла:

— «Эй, сокыр мукш, йэнг нэрѣм огэш палэ; кукак вэрэштэп, тужак пѣпчын коштэн» манэп.

— «Укэ,» манэп мукш: «тѣй йшкэ мѣй лэчэмат утла сокыр улат, айда учашэна,» манэп.

Учашаш кэлшатат нуно коктын ик кугу пурсам налыт, чонгэштэн күшкө күзат Күзэн шумөнгө, турнья пурэам ұлык волтэн колта Изипп лиймөнгө мукш дэч йодэп: «Пурса вочым ужыч?» манэп.

Мукш каласа: «Мѣй ужым, тѣйжэ?» манэп.

Турнья ойла; «пурса ала кушкө вудыш «чап» шоктэн войзо,» манэп.

— Тѣй колѣнат тѣна, мѣй шкэ шивчам дэнэ ужым: ик ватэ мучэ вудым нумал кайа, тудыш пѣнггэл вэдрашкѣжэ войзо, манэп мукш.

Пэп вашкэ ұлык волэн кайат, ончат, чѣнак ватын вэдраштэ пурса кийа.

Мукш ойла: «Тѣйипп пѣлышэт писэ, мѣйын шинчам; мѣй лу мэнгэ коклашкэ ужѣн кэртам; вэсь кана «мукшым сокыр» манын ит шоно.»

Көн шинчажэ писѣрак: турньян альэ мукшыи?

УЦ. Мыскара шотан гыч.

66. Пирэ дэнэ пий.

Ик пий йудым вича воктэн малэн колтэн. Пирэ тудын дэкэ толбн, пий шиждэ кодын, шылын кэртн огыл.

Пирьжэ: «пий, мый тыньым кочкам!» манэш.

Пийжэ: «эй пирэ, кызыт ит коч, ужат, луэм дэнэ коваштэм вэлэ, тэвэ йылэ өрдэм: ойзамын сун, йумаш лийэш, тунам кочын малам шуко лийэш, мый өрдэм, тэвэ-тулэч вара тэк коч!» манэш.

Вэсь кана пирэ толэш, пий вича умбалнэ кийа. Тудым ужэшат пирэ йодэш:

«Сунда лийэ?» манэш.

Пийжэ каласа: «угычын мыйым умалмэм годым тура лийат гын, сун лиймым ит вучо!» манэш.

Кудыжо акыланрак улмаш: пийжэ, пирьжэ? Кө көм олталэн?

67. О м ы ж.

Аваж дэнэ эргыжэ пасушко мийэныт. Омыжан энэр воктэкэ мийэн шуут. Эргыжэ ожно омыжым ужын огыл, огэш палэ.

Аваж дэч йодэш: «Авай тидэ мо!» манэш.

Аважэ: «Омыж» манэш.

— «Молан от уж, сокыр улат мо»? манэш эргыжэ.

Аважэ адак: «омыж, эргым, омыж!» манэш.

— «Күзэ от уж, тэвэ, ончо!» манэш эргыжэ, омыжым кучэн ончыкта.

Вара аважэ каласа: «Эргым, тидын лумжэ «омыж», манэш. Эргыжэ тыгэ ижэ пыкшэрак ыглэн аважым.

Могай тутай кок сэмьн ыглаш лиймэ мут влак уло, кычалза!

68. Ушкал дэнэ каза-тага.

Ушкалым эрат-касат лүштат. Лүштымо йэда үйэдыт, тамлэ ложаш вүдым йүктат. Каза-тага тидым ужын сук-ранэн, сугланэн.

Ик-кана каза-тага ушкал лүштүманкэ кудал мийа, ушкал ганьэ йолжым торэн шогалэни.

Кува тудым пастыра, шовычо дэн лүдыктэ. Каза-тага адакат шога, куван лүштүмбыжым вуча. Вара кува кужу воштүрым налынат каза-тагам вича гыч кырэнак лүктүн колтэн.

Ты туштэн ойлымаштэ каза-тага лүм дэнэ могай йэн-йм шоныман?

69. Ковышта шындымэ.

— Тачэ мом быштышыч?

— Шым йыраг ковыштам шындыным.

— Пэш йөра, пэш йөра.

— Йөражат-можат, каза кочкын кайыш.

— Мо томаша, мо томаша?

— Томашажат-можат, казам шүшкыл кудалтышым.

— Пэш йөра, пэш йөра.

— Йөражат-можат, ватэм каза шыл шындыш нөрэ-цыш колтышым, унчыли вуйып пурэн кайэн колыш.

— Мо томаша, мо томаша?

— Томашажат-можат, изи ватым нальым.

— Пэш йөра, пэш йөра.

— Йөражат-можат, кушто шүвүр йүк, кушто түмбыр йүк, тушко вэлэ куржталэш.

Кө тыгай онгай ойлымашым шинича?

70. Кок пэл-одар (сөрэй).

Кок йэнг ик пөртыншо малэн кийэныт. Эрдэнэ помы-жалтытат, икгыжэ вэсыж дэч йодэш.

«Тый могай омым ужыч?» манэш.

Вэсыжэ, «мый—тыйын куачаг ныл йолын кайа, шонэм, мыйын куачам тудым имцэ ганьэ кушкыжын ильэ» манэш.

Вэсыжэ тудлан сырэн кычкырэн ойла: «Шойак! олталэт вэт! Мыйын куачам тыйын куачадым кушкыжын ильэ да, воштыр дэнэ кырэн-кырэн кайа ильэ вэт!»

• Тыгэ ваш ойлэн сырэн коктын вурсэдалаш тунгалыныт, изиш лиймэнтгэ кырэдалашат пижыныт. Омо вэрчак вур-вузык лийын пйтэныт.

Ушан дэнэ ушым погэт, ушдымо дэн йомдарэт.

71. Сокыр дэнэ сонгро.

Ик кана сокыр дэнэ сонгро пасуш пурса кочкан кайэныт. Корнышто тыгэ мутланэныт:

«Тый колышт, мланэм каласэ, мый ончылтам, тланьэт каласэм» манэш сонгро.

«Йора!» манэш сокыржо...

Пурсаш мийэн шинчэйт. Сокыр пурсам нийалтал ончалэшат, ольан гына каласа:

«Калтан!» манэш.

Сонгрожо колын огылат йодын: «Кушто пэралта!» маньин.

Сокыр адак киньэлынат, йырагэш шүртньэн йоралтын.

Сонгрожо адак йодын: «Мо лийэ?» маньин.

«Мэжа!» маньин сокыр.

«Куржаш!» маньин сонгрожо.

Тыгэ маньин сонгро куржынат колтэн. Тудын почэш сокырат куржын.

Могай тугай коз сэмын шоктышо мутан онгай ойлы-машым шинчэда?

72. Кува чоман тупшым пудыртынэжэ.

Ик кувак-кугзак пүкш погаш кайат. Корнышто куважэ ойла:

— Тэвэ мэ пүкшым погэна, ужалэна да чывым налына Чывэ муным мунча; муно дэнэ чывым ужалэна, лудым налына. Лудо игым луктэш; игыж дэнэ аважым ужалэна, комбым налына.

Тыгэ ойлэн-ойлэн шорык, ушкал, имньэ, чома дэкат шуктат.

— Вара мэ тыгэ йолын она кай вэт? Тый вүлым кушкыжат, мый чомам. Тэвэ вара сай ли эш, манэш кува.

Кува ойлэн гына пытара, кугызажэ «прлоп» совэнат колта: «тый чомая тупшым пудыртынэт,» манэш.

Куважэ сырэн мөнгэш кайа, пүкш погыдэ кодыт, чыват укэ, чомат шочын огыл.

Мо шот дэнэ кува-кугза пүкш погыдэ кодыныт?

73. Кышал.

Марий ватыжын мөнгыштö ныгунам уждымо кочкышым кочкын, кышалым. Марий пэш йöратэн кочкын, лүмжым гына ок шинчэ.

— Тидын лүмжö кузэ!—манын йодэш.

— Лүмжö «кышал» маныт.

Ик кумыж кышалжым ватыж дэк нынгайа ончыктап, мөнгыштат тугайым шолдыктынэжэ. Лүмжым мондымо лэч «кышал-кышал-кышал», манын кайышыжла, марий лавраш кайэн возо, кышал вэлын кайыш, лүмжымат мондыш. Шуко öрын шога лүмым кычалын. Корно дэнэ толэш ик марий.

— Мо кышал гайым быштэн пытарэнат?! манэш.

Эк марий куаныш, лүмжым му,—«кышал-кышал-кышал» манын куржэш втыж дэк.

VIII Пашам ойлымо кокла.

74. Шултыш киндә.

Имаштә кәнгәжым ачам анам кок пачаш куральә. Шы-
жым уржам вүдыш, мый тырмалышым.

Тәнәйә уржа шуат, мә йәшна дәнә түрәдаш мийышна.
Түрәдми кондышна, пдымәш кырышна, кырымөнгө пуал-
тышна.

Варажым коvdән мончаш күзышна. Мончаш кошкы-
шат, ачам йонгышташ нангайыш. Йонгыштән ложапым
ыштән кондыш, клатәш оптышна (йастарышна).

Әрлашыжым авам ложапым шоктын кондыш. Вара
руаш-вочкәш лугыш. Руаш шумөнгө нөштыльо. Варажым
киндым ыштән конгаш кышкыш.

Конгаш куйат, авам ик киндыжым лүктын шулбн ма-
лам пуыш. Шултыш киндым мый номышкәм чыкышымат
школыш кайшым.

Мәлнам альә әгәчә ыштымым ойлән пуза.

75. Тамлә шүрө.

«Тачә шүрө сай огыл, ом коч» манәш Шарәпа.

«Вәсым шолташ ом тунгал ындә, йарсаш ок лий. Кас-
тәнә шүрө сайрак лийәш» манын аважә.

Шүрө кочмөнгө Шарәпам аважә пақчаш нангайән.
Аважә парәнтым луктын, Шарәпа мәшакыш оптән. Кас-
тәнә мөнгәш нөртлыныт. Аважә адак садә шүрымак
кочкаш шындән.

«А-а, тьдә вәсь тамлә шүрө!» манын Шарәпа.

Аважә воштыл каласән: «Тьдә шагысә шүрәтак, шаң-
гә шужән от ут ильә. Кызьт ыштән шужәнәт. Садьлан
тамлын чучәш талат» манын.

Кузә п аша тошто тамдымә шүрышкат тамым пурта?

76. Уналчып пашажэ.

Уналчэ изи Асийым нумал коштын. Шуко нумал коштымьж дэнэ кидшэ шумын.

Вара Асийын омьжо шуын да, магыраш тунгалын. «Папэт шүэш мо, Асий?» манэш акажэ. Уналчэ Асийым малаш пышта.

Асий малэн колтымэк Уналчэ модаш кайа. Паша лэч вара модашат кэлша.

77. Ватан марий.

Ачай-авай, малам удьрым налын пуза! манын йагыша Эпай. Ачажэ: «Окса укэ, эргым», манэш.

— „Окса укэ гын, уржам, ложашым ужалэна!“ манэш Эпай.

— „Вара мом кочкына“? манэш аважэ.

— „Мый омак коч; удьрым налыда гын, кочдэак илэм ыльэ!“ манын ойла Эпай.

Вара уржам, ложашым ужалат да, Эпайлан удьрым налыт.

Шошым шуун, ложаш пытэн, кочкаш нымат укэ. Эпай опыж дэчат ик-кок пугым кондэн. Тудат вашкэ гына пытэн.

Тэвэ Эпай шүжэн прэча (сёлдыра) умбалнэ кийа, кочдэ паша ышташ огэш кайэ. Тидэ татыштак йышт кийшэ прэзэ тёрнитэн кыньэлэш да, пёрт кумдыкэш куда-лышташ тунгалэш. Эпай тудлан каласа:

— «Ай тый, прэзэ! ушэт укэ, тылатат удьрым налыт гын, тыгэ от кудалышт ыльэ!» манэш.

Кузэ ватан марий шкэнжым шкэ куклэн? Кузэ прэзэ пёрт кумдыкэш кудалышт кэргын?

78. Тойка кугузьа.

Ожно ик Тойка луман марий илэн. Пашам пәи йөслан-
нән ышта улмаш. Ик-кана паша гыч пәш нойән пөртү-
лын. Йондалым рудән шинча, ышкә вуйжо дәнә тыгә ойла:

«Ай каза лийа-аш!» манәш. Изыш шоналта да, ка-
ласа: «Әй, каза лийат гын, шүшкүл кочкыт ильә» манәш.

Атак конга умбалнә малшә пырысым ужәшат, каласа:
„Ай пырыс лийа-аш! Тәк конга умбалнә мырлән кийәт
ильә!“ манәш адак.

«Укә, йәнган йән сәмынак, паша ыштәнак илаш кү-
ләш» манын варажым.

Куанән ыштымә паша илышым уштара, йөсыланән
ыштымә йомдара.

79. Кува дәнә үдыр.

Уржа-сорла шуын. Чыла йәнгат түрәдәш. Үдыр ава-
жан ойла: „Авай, уржанам огына түрәд, йөра? Тыи коләт,
мый марлан кайәм, шәм ушкалнам пирә кочкәш“ манәш.

„Йөра“, манәш аважә. Тыгә үдыр ой дәнә огыт түрәд.
Кәнгәжат әртән, пижат әртән, тәлат толәш. Тәлә шуын,
лум лумын, кочкаш киндә йалт пьтән. Куват колән огыл,
үдырат марлан кайән огыл, шәм ушкалымат пирә кочкын
огыл.

Кува дәнә үдыр күчаш ләктын кайат.

В У Й А Л Ы М А Ш.

Кнаган полкалажэ:

	Лышт.	мор.
I Ырвэзэ илыш гыч	3	— 11
II Сурт паша кокла	11	— 14
III Пуртус шот	14	— 16
IV Вольык, кайык кокла	17	— 19
V Турло шот гыч	20	— 23
VI Топшо мут виктарымэ кокла	23	— 28
VII Мыскара шотан гыч	29	— 32
VIII Пашам ойдымо кокла	33	— 35

ИНВ. № 3706

Мариздат гыч тыгай кнага-влакым йодса:

1. Н. М. Янтемир. Описание Маробласти (Краснококша-ский кантон). Чылалан пэш кўлэш кнага. Акшэ 50 ыр-ший.
2. А. П. Жадаев. Между городом и деревней. (Рушла почэла-мут. Школ-влаклан пэш кўлэш кнага). Акшэ 30-ыр ший.
3. С. Г. Чавайн. У мландэ. (Тидэ книгам пэш мектат). Акшэ 50-ыр ший.
4. В. А. Сави (Мухин). У куат. (Школ-влаклан пэш кўлэш кнага). Акшэ 1-тэнгэ.
5. Г. Г. Кармазин. Ыылмылончыш. (Марий грамматик—пэш кўлэш кнага). Акшэ—60-ыр ший.
6. В. М. Ёпымарий (Васильев). Шинча чэр (траком). Акшэ 12-ыр ший.
7. С. Крылов. Йалысэ копэратсий. Акшэ 15-ыр ший.
8. Сайви (И. Е. Романов). Сөсна ашнымаш. 18-ыр ший.
9. М. А. Дэрнов. Мүкш ончымо. 30-ыр ший.
10. В. И. Ленинын илышыжэ. 30-ыр ший.
11. Костычев. Мландэ паша. 40-ыр ший.
12. Ёпымарий. Мландын кызытсэ денэ тошто годсыжым ойлымаш. 75-ыр ший.
13. Г. Н. Спэранский. Аза ончымо нэргэн. 20-ыр ший.
14. Тмапи Начик. Ёдрамашлан Совэт власть мом пуэн? 15-ыр ший.
15. С. Г. Чавайн. Икшыбэ - влаклан лудшашлык кнага. Акшэ 25-ыр ший.
16. В. Сави. Илыш йүк (почэла мут). Акшэ 20-ыр ший.
17. В. Сави. Икшыбэ-влаклан лудшашлык кнага. Турлэ ойлымаш. Акшэ 30-ыр ший.
18. С. Г. Чавайн. Окавий. Акшэ 30-ыр ший.

Мар.

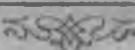
13-914

Аншэ—30-ыр ший.

Издание Марийского Областного Издательства.
Улымарий. Марийские рассказы для детей младшего возраста.